

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-60>

УДК 338.48-44(1-87):069(4)

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ВІДВІДУВАНOSTІ МУЗЕЇВ ЯК СТРАТЕГІЧНОГО НАПРЯМКУ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В ЄВРОПІ

ANALYSIS OF CURRENT TRENDS IN MUSEUM VISITATION AS A STRATEGIC DIRECTION OF CULTURAL TOURISM IN EUROPE

Іванунік Віталій Олександрович

кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та менеджменту туризму,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3879-1998>

Аніпко Наталія Петрівна

кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та менеджменту туризму,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6590-0558>

Бучко Жанна Іванівна

доктор географічних наук,
доцент кафедри географії та менеджменту туризму,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0066-9284>

Ivanunik Vitalii, Anipko Natalia, Buchko Zhanna
Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University

У статті розглядаються питання розвитку культурного туризму в Європі через призму відвідуваності музеїв, які є не просто рушійною силою людського потоку, а стратегічним стимулом в пізнаваності тієї чи іншої території. Проаналізовано статистику відвідуваності найбільших музейних комплексів Європи, що свідчить про відчутне охоплення туризмом музейної справи. Виявлено, що музеї є одними з найбільш відвідуваних осередків економічного зростання та розвитку суспільства, що виходить далеко за межі традиційного стратегічного аналізу. Акцентується зростаюча співпраця музеїв та туризму, яка базується на акумулюванні в музеях історико-культурної спадщини, що є фактором соціокультурного та туристичного розвитку окремих регіонів та навіть держав. Подана зростаюча динаміка відвідуваності музеїв підтверджує кореляційний зв'язок між успіхом мистецтва, культури та економічним, зокрема – стратегічним туристичним успіхом окремих територій.

Ключові слова: культурний туризм, музейна локація, туристичні прибуття, атракція, динаміка відвідуваності.

The article examines the development of cultural tourism in Europe through the prism of museum attendance, which is not just a driving force of human flow, but a strategic incentive in recognizing a particular territory. The main goal of this study is to analyze the impact of attendance at museum locations on the tourist attractiveness of the territory. It is proposed to solve this problem in the following ways, namely, to determine the role of museum locations in the cultural tourism system, to assess tourist and cognitive flows to museums in Europe and to characterize the features of visits to museum locations. A similar topic, namely the role and place of museums in the structure of tourist attendance, is covered in the works of many scientists, both domestic and foreign. The statistics of attendance of the largest museum complexes in Europe are analyzed, which indicates a powerful coverage of museum tourism. It is found that museums are one of the most visited centers of economic growth and the revival of society, which goes far beyond the traditional analysis of economic impact. The growing cooperation between museums and tourism is emphasized, which is based on the accumulation in museums of historical and cultural heritage, which acts as a

factor in the socio-cultural and tourist development of individual states and regions. The presented dynamics of the growth of museum attendance indicate a correlation between the success of art, culture and economic, in particular, strategic tourism successes of states or individual regions. There is a clear belief that one of the ways for museums to adapt to modern tourism demand is to strategically change the perception of visitors. Museums have become more competitive for family and entertainment audiences and more technologically advanced, they have also included thematic entertainment and design tools. Analyzing global museum visits, we can say that tourists create such a dynamic picture that sometimes museum locations literally do not have time to satisfy tourists' preferences to the maximum. To maximize the number of visitors, museums should actively implement segmentation of the target audience by the region in which they are located.

Keywords: cultural tourism, museum location, tourist arrivals, attraction, attendance dynamics.

Постановка проблеми. Туризм сьогодні охопив більшість сфер людського життя. Співпраця музеїв та туризму розпочалась відносно нещодавно та їх спільні зусилля, вже встигли підкорити Європу та світ своїми атрактивними пропозиціями. Галузь туризму використовуючи музейні локації, що виступають туристичним брандом, допомагає зробити окремі міста та країни більш привабливими для ширшої туристичної спільноти. У наступні роки музеї суттєво впливатимуть на динаміку росту туристичних прибуттів, успішно взаємодіючи з туристичними операторами у формуванні, просуванні та реалізації туристичного продукту на ринках Європейського культурного туризму, пропонуючи нові можливості для індивідуальних, сімейних, розважальних та пізнавальних подорожей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика статті, а саме роль та місце музеїв висвітлюється в роботах М. Рутинського [4]. В історії розвитку відвідуваності музеїв справи професор Ф. Вайдагер [1], виділяє основні віхи та визначає окремі тенденції. У дослідженнях Е. Currid-Halkett [5], підтверджується зв'язок між музеями та туризмом, автор називає індустрію культури та мистецтва, четвертим за величиною роботодавцем в Нью-Йорку, і визначає музеї, як потенційні конкуренти для фінансовій галузі, які сприяють підтримці локальної місцевої економіки. Аналітичне дослідження О. Романухи [3], з відвідування музеїв туристами та їх вплив на поживлення міжнародного туризму, підтверджує задані раніше тенденції. Перспективні напрямки розвитку дистанційного туризму висвітлені S. Ferrari та M. Gilli [6], а саме віртуальні можливості музеїв для розвитку культурного туризму. Зазначена тематика опосередковано знайшла своє висвітлення у статті Р. Маньковської [2], де аналізується зарубіжний досвід відвідуваності музеїв. Проте, чимало аспектів даного напрямку й надалі потребують ґрунтовних досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У статті пропонується проаналізувати вплив відвідуваності в музейних локаціях на туристичну привабливість території. Шляхом вирішення наступних завдань, а саме, визначити роль музейних локацій у системі культурного туризму, оцінити туристично-пізнавальні потоки до музеїв у Європі та охарактеризувати особливості відвідувань музейних локацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічною метою існування сучасних музеїв є зберігання, збір, інтерпретація та демонстрація експонатів, що мають культурне, мистецьке, або наукове значення для суспільства.

Сьогодні існує небагато структур, які займаються комплексним обліком та аналітикою відвідуваності музейних закладів. Найвідомішою компанією є Тематична розважальна асоціація (англ. The Themed Entertainment Association; TEA) – це міжнародна некомерційна асоціація, яка змінила глобальне уявлення того, як повинен формуватися та розвиватись культурний туризм [8].

Зазначимо, що американська компанія «АЕСОМ» разом з ТЕА починаючи з 2012 року публікують річний звіт розвитку та промоції тематичних розважальних парків та музеїв. Щороку до такого звіту потрапляють музеї, у яких річна відвідуваність перевищує один млн. осіб [11]. Отже, хронологічними рамками нашого дослідження будуть опубліковані статистичні звіти з 2012 по 2019 рік. Об'єм та характер глобальних відвідувань музеїв починаючи з 2020 року зазнав глобальних змін під час світової пандемії COVID-19, а на відновлення показників відвідуваності та заданих трендів у музеїв піде багато часу, тому не варто вважати статистику 2020 року показовою.

Проаналізувавши розподіл музеїв за класифікацією ТЕА, яка пропонує ділити світ на три великі регіони. За період з 2012 по 2019 рік

простежується тенденція інтересу туристів до музеїв регіону ЕМЕА – Європа, Близький Схід та Африка 46% всіх відвідувачів, на другому місці – Азійсько-Тихоокеанський (29%) та 25% – у Американському регіоні.

На світовому музейному ринку, основна концентрація відвідувачів музеїв формується у регіоні ЕМЕА, що буде полем нашого дослідження. Зокрема, тут розташувался лідер рейтингів – паризький Лувр з відвідуваністю 9,6 млн. осіб у 2019 році [11]. Саме у цьому регіоні шість музеїв сконцентровані у Лондоні. Це можна пояснити високою зосередженістю всесвітньовідомих творів мистецтва так як це була столиця Британської імперії.

Найбільші музеї у регіоні характеризуються порівняно стабільними показниками відвідуваності, яка коливається з року в рік в межах статистичної похибки. Значні збільшення або зменшення, які ми спостерігали, як правило, були результатом зовнішніх факторів (закриття на ремонт, реставрацій). Слід зазначити, що на європейському ринку чітко

виділилося чотирнадцять музеїв, які протягом періоду 2012-2019 років були найбільш стабільними, а одинадцять з них увійшло до світового списку найбільш відвідуваних музеїв [11].

Якщо говорити про відвідуваність в 2019 р., то 66,6 млн відвідувань європейських музеїв відображають річний приріст на 2,8%, або на 1,8 млн додаткових відвідувань у порівнянні з попереднім роком (таблиця 1).

Проаналізувавши динаміку прибуттів у музеях з найвищим приростом за період 2012–2019 рр. (див. рис. 3), можемо стверджувати, що фактично кожен музей характеризується поступовим зростанням кількості відвідувачів за досліджуваний період. Найбільшого приросту вдалося здобути “Центру мистецтва ім. королеви Софії”, що у Мадриді, з показником приросту 72%.

Цікава динаміка спостерігається у музеях Ватикану, де відвідуваність зросла на 35%. Не зважаючи на те, що Ватикан – комплекс музеїв, в якому зберігаються мистецькі колек-

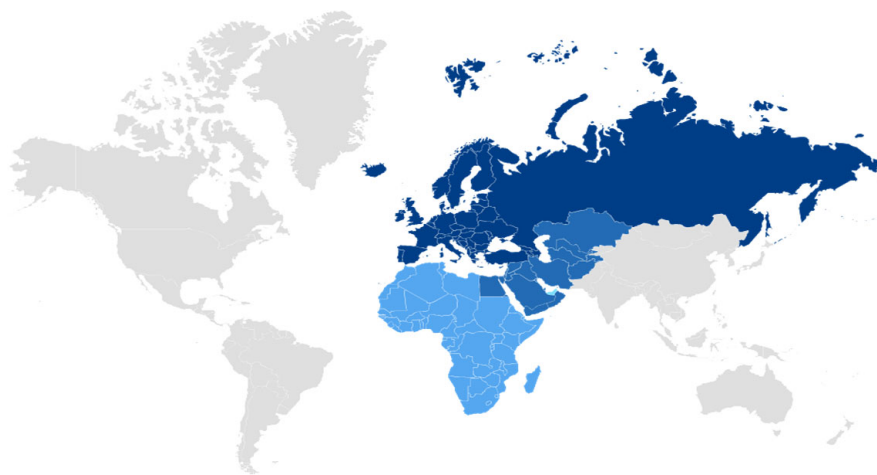

Рис. 1. Розташування регіону ЕМЕА в світі

Джерело: складено авторами за даним [11]

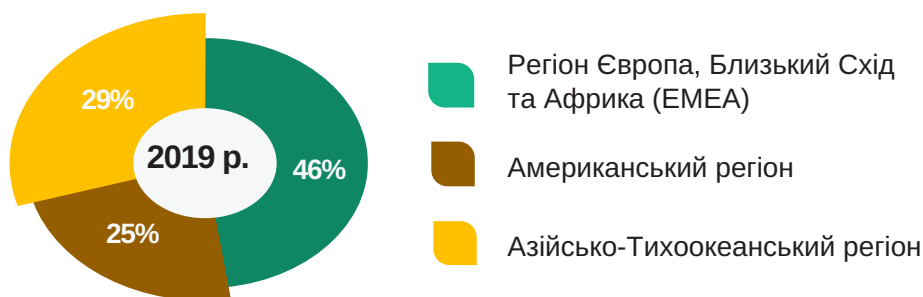

Рис. 2. Розподіл світового музейного ринку за регіонами на 2019 рік

Джерело: розроблено авторами на основі [11]

Таблиця 1

Динаміка прибуттів до найбільш відвідуваних музеїв регіону ЕМЕА

№	Назва музею та розташування	Кількість відвідувачів (тис. осіб)								Загальна кількість
		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
1	Лувр (Париж)	9 720	9 334	9 300	8 700	7 400	8 100	10 200	9 600	72 354
2	Британський музей (Лондон)	5 576	6 701	6 695	6 821	6 420	5 656	5 869	6 208	49 946
3	Тейт Модерн (Лондон)	5 319	4 885	5 785	4 713	5 839	5 907	5 829	6 098	44 375
4	Національна галерея (Лондон)	5 164	6 031	6 417	5 908	6 263	5 229	5 736	6 011	46 759
5	Музеї Ватикану (Ватикан Рим)	5 065	5 459	6 177	6 002	6 067	6 427	6 756	6 883	48 836
6	Музей природознавства (Лондон)	4 936	5 250	5 388	5 284	4 624	4 435	5 226	5 424	40 567
7	Національний центр Жоржа Помпідю (Париж)	3 800	3 745	3 450	3 105	3 300	3 371	3 552	3 270	27 593
8	Музей д'Орсе (Париж)	3 579	3 482	3 481	3 440	3 000	3 251	3 175	3 652	27 060
9	Музей Вікторії і Альберта (Лондон)	3 232	3 290	3 180	3 432	3 022	3 790	3 968	3 921	27 835
10	Музей науки (Лондон)	2 990	3 317	3 356	3 356	3 246	3 178	3 286	3 254	25 983
11	Національний музей Прадо (Мадрид)	2 712	2 307	2 537	2 697	3 034	2 824	2 893	3 203	22 207
12	Містечко науки та індустрії (Мадрид)	2 641	2 570	2 674	2 013	2 183	2 235	2 231	2 370	18 917
13	Центр мистецтв імені королеви Софії (Мадрид)	2 572	3 185	2 674	3 250	3 647	3 897	3 898	4 426	27 549
14	Галерея Уффіці (Флоренція)	1 769	1 876	1 936	1 972	2 050	2 160	2 230	2 362	16 355
Всього відвідувачів		59 075	61 432	63 050	60 693	60 095	60 460	64 849	66 682	496 333

Джерело: складено авторами на основі [11]

ції, зібрані протягом тривалого часу з усього світу [10]. Станом на 2019 рік музейна локація Ватикан зайняла друге місце в європейському рейтингу найбільш атрактивних музейних закладів, що виводить його у головні конкуренти паризького Лувру.

Відвідуваність музеїв Парижу стабілізувалася після громадських протестів, що, очевидно, і призвело до відчутного зменшення у 2017 році [9]. Зауважимо, що три музеї Парижу відвідало 16,5 млн. туристів, що становить 23% від загальної кількості відвідувань музеїв у регіоні ЕМЕА.

Проаналізувавши музей Лувру, зазначимо, що іноземці становлять 75% всіх відвідувачів, що є показником лідерства не тільки у європейському рейтингу, а й у світовому, з показником 9,6 млн. туристів у 2019 році. У попередньому році кількість – була ще вищою з

10,2 млн. В основному це відбулося через нове програмне управління потоками відвідувачів та впровадження системи он-лайн бронювання, яка стратегічно реалізована з метою зменшення перевантаженості та покращення якості обслуговування туристів. Дані інновації дозволили зменшити відвідуваність протягом піку в літнього сезону на 23,5% [8].

Щоб краще розуміти вагомість музеїв як туристичних об'єктів, пропонуємо розглянути співвідношення відвідуваності музею Лувра до туристичних прибуттів окремих країн у 2019 році (рис. 4).

Музей Лувру відвідало більше, ніж деякі туристично орієнтовані країни світу за даними УВТО за 2019 рік, а саме більше, ніж Австралію (на 1,3%), Болгарію (на 3%), Аргентину (на 22,9%), Бразилію (на 33,8%) та Грузію (на 47%) не говорячи вже про інші [7].

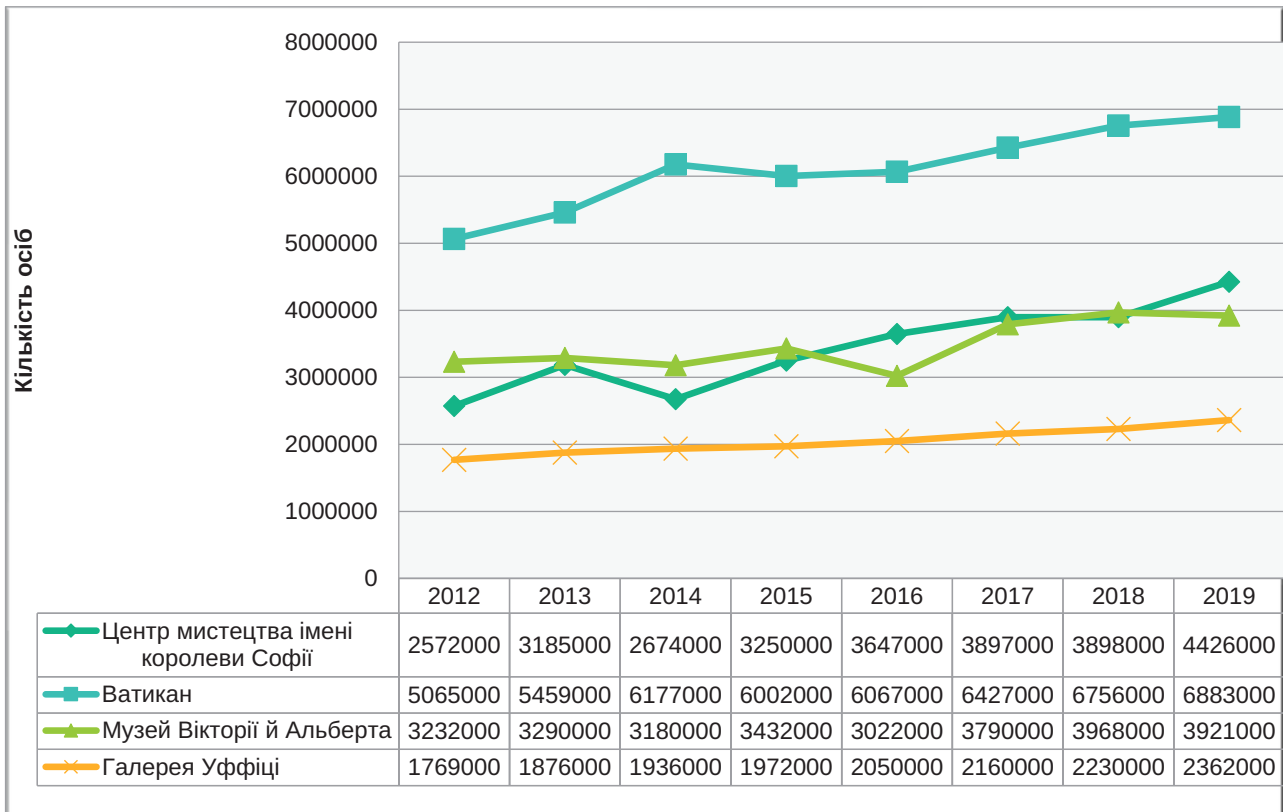

Рис. 3. Динаміка прибуттів до музеїв з найвищим приростом

Джерело: розроблено авторами

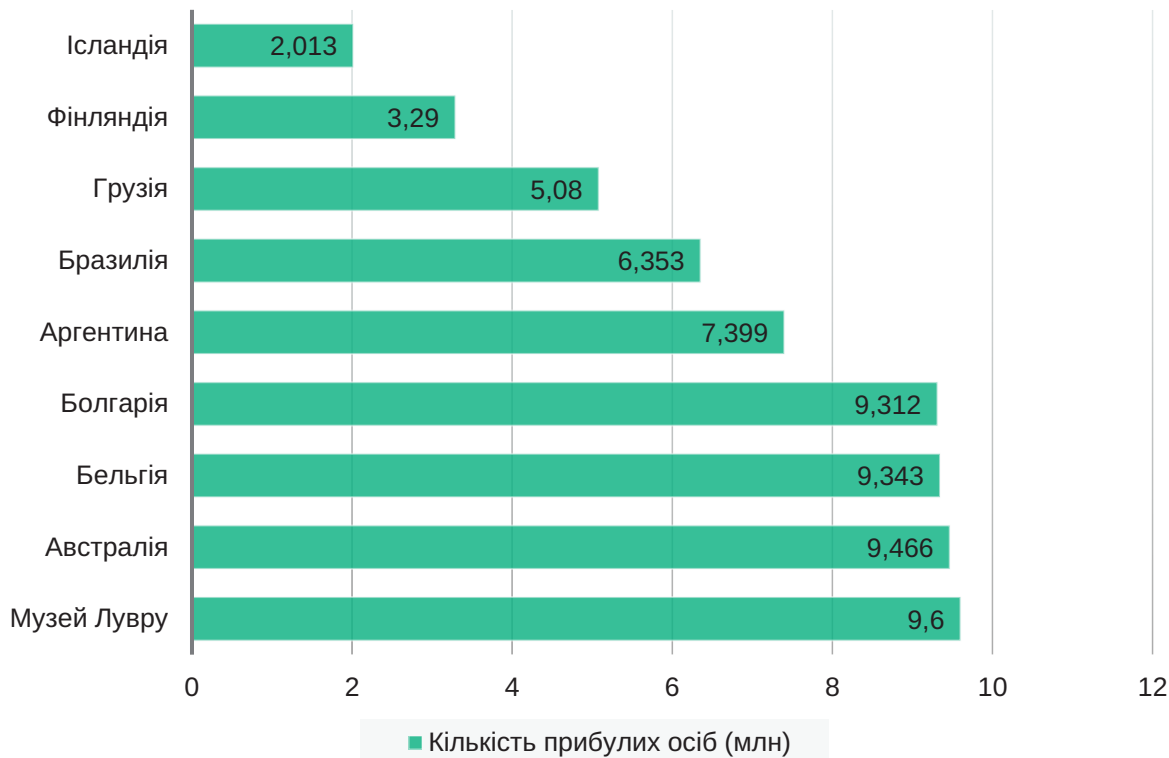

Рис. 4. Рейтинг туристичних прибуттів країн світу та музею Лувр

Джерело: складено авторами на основі даних [7]

Інший паризький музей д'Орсе зібрав рекордну відвідуваність – майже 3,7 мільйонів відвідувачів у 2019 році, що на 15% більше, ніж за попередній рік. Такому успіху музей завдячує двом популярним виставкам «Берте Морізо» (413 тис.) та «Чорні моделі: від Жеріко до Матісса» (понад 500 тис.) відвідувачів [12].

У Національному центрі мистецтва та культури ім. Жоржа Помпіду відвідуваність знизилася на 7,9% через ремонтно-реставраційні роботи, які фактично обмежували доступність та години роботи музею протягом року [9].

Зростання відвідуваності було зафіксовано у провідних музеях Мадриду в 2019 році. Зокрема, відвідуваність Національного музею Прадо зросла на 11%, що насамперед пов'язано з безкоштовним входом протягом кількох днів у період святкування 200-річчя від дня заснування. Найбільше відвідувачів у цей період було у Великодню суботу аж 14 300 відвідувачів, при тому, що в середньому щодня музей відвідує 8 800 осіб [12].

Мадридське містечко науки та індустрії прийняло рекордну кількість відвідувачів у 2019 році – 2,4 млн осіб, що, фактично, на 6,2% більше в порівнянні з попереднім роком. Це стало можливим через значну кількість

заходів, а особливо фестивалів навіть не зважаючи на те, що купол «Жеод» був закритий на реновацію [10].

У Національному музеї «Центр мистецтв ім. королеви Софії», у 2019 р. відвідуваність теж зросла на 14%, безкоштовні простори музею принесли найбільше зростання, хоча популярні виставки («Шарль Рей: чотири моделі» та «Поетика демократії: образи та контр-образи від іспанського переходу») також були популярними [12].

До рейтингу найбільш відвідуваних музеїв Європи увійшло шість лондонських музеїв, що, склало 42% від загальної кількості відвідувачів музеїв регіону в 2019 році.

Музеї Лондона характеризуються стабільним зростанням потоку туристів. Аналізуючи відвідуваність музеїв Лондона та приріст прибуттів у 2019 році (див. рис. 5), зазначимо, що найвищий показник має Британський музей з приростом відвідуваності майже 7%, чому сприяли дві великі виставки. Перша під назвою “Рембрандт: мислення про папір” стала ключовою подією, яка прийняла майже 327 тис. відвідувачів протягом шести місяців. Та друга – “Японська Манга” – приймала в середньому дві тисячі відвідувань в день, що становило 184 тис. осіб за три місяці проведення заходу [9].

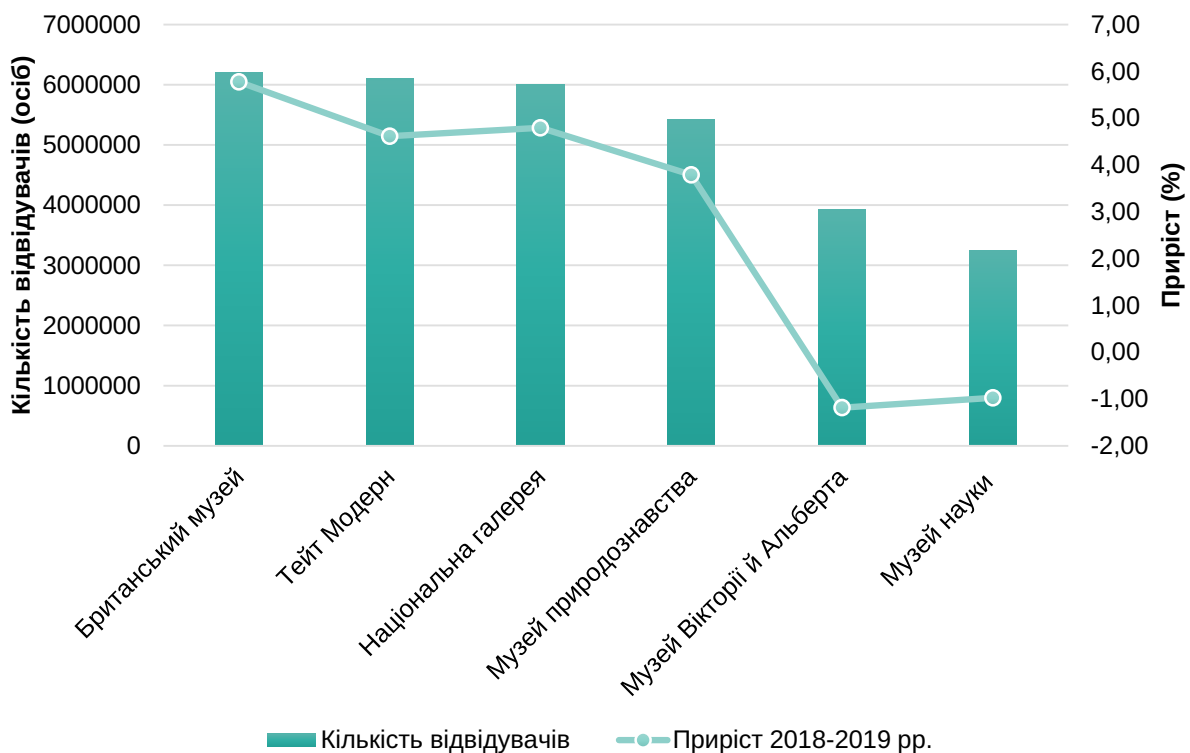

Рис. 5. Відвідуваність музеїв Лондона та приріст прибуттів у 2019 р.

Джерело: складено авторами

Постійна популярність експонатів, що зібрані в основних міжнародних будинках моди «Крістіан Діор: дизайнер мрії» була рекордсменом серед найбільш відвіданих виставок у Музеї Вікторії та Альберта – майже 600 тис. відвідувачів на протязі весни-літа 2019 року, перевершивши попередній рекорд відвідуваності – близько 480 тис. осіб на виставці «Олександр МакКвін: дика краса», яка тривала той же період у 2015 році [12].

Варто зазначити, що у регіон ЕМЕА входять не тільки музеї відомих європейських країн, а й музеї Близького Сходу та Африки, проте вони ще не досягли показників рівня відвідуваності, щоб потрапляти до списків найбільш відвіданих музеїв хоча б даного регіону.

Висновки. Отже, музейні локації є домінантами культурного туризму. Вони створюють особливий культурний продукт та мікроклімат території, сприяючи при цьому створенню нових туристичних пропозицій для різних цільових груп, формуючи та підвищуючи атрактивність музейних брендів. Але окрім своєї просвітницької та пізнавальної функції, можемо стверджувати, що в туристичній сфері найбільші музеї стали фактично

безпрограшними дистанціями, продемонструвавши світу свою динамічно зростаючу популярність.

Динаміка туристично-пізнавальних потоків продемонструвала силу та вагу музейних локацій як самостійних туристичних об'єктів. На загал варто відзначити, що за досліджуваний період з 2012 по 2019 рік музеї, відвідало 496,3 млн. осіб, понад 66 млн. з яких припало на останній рік. На таку динаміку показників прямо вплинули різного роду реконструкції, зміни в обліку туристичних прибуттів, тимчасові виставки, маркетингові заходи.

Доводиться спостерігати тенденцію, що найбільш стабільні та популярні серед туристів музеї розташувалися у стратегічних столицях Європи, таких як Лондон, Париж, Мадрид, Рим.

Провівши комплексний аналіз, бачимо, що сучасного туриста цікавить або всесвітньо відома класика, або щось нове, нестандартне, невідоме те, що дасть морально-духовне задоволення. Кожен музей, що увійшов до переліку найбільш відвіданих, локацій має всі перспективи для успішної довготривалої промоції туристичної привабливості території.

СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вайдагер Ф. Загальна музеологія. Львів : Літопис, 2005. 628 с.
2. Маньковська Р. Музеї як складова історико-культурного туризму. Історикокультурний туризм: український та світовий досвід. Зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. / Редкол. : О. П. Реєнт, В. П. Капелюшний, ін. Київ : «Фоліант», 2019. С. 35–47.
3. Романуха О. М. Розвиток музейної справи як фактор активізації міжнародного туризму. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини* : міжнар. конф. Миколаїв : МНУ, 2015. С. 79–83.
4. Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музеезнавство: навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 428 с.
5. Currid-Halkett E. The Warhol Economy: How Fashion, Art, and Music Drive New York City. Princeton : Princeton university press, 2009. 258 p.
6. Ferrary S., Gilli M. From the museums of objects to the virtual museums: An Opportunity for local tourism development. *New Business Opportunities in the Growing E-Tourism Industry*. NY: IGI Global, 2015. P. 255–272.
7. International Tourism Highlights, 2020 Edition. 2021. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284422456>. (дата звернення: 29.01.2025)
8. Lewis G. Museum: cultural institution. 2021. URL: <https://www.britannica.com/topic/museum-cultural-institution#ref76500> (дата звернення: 14.11.2024)
9. Marc Sklar M. Museum Will Remain Open With Phased Gallery Closings. Marc Marc Sklar. 2018. URL: <https://airandspace.si.edu/newsroom/press-releases/smithsonians-national-air-and-space-museum-begin-seven-year-renovation>. (дата звернення: 20.12.2024)
10. Institute of museum and library services. Museum Data Files, FY 2019. URL: https://www.ims.gov/sites/default/files/museum_data_file (дата звернення: 8.01.2025)
11. Reporting TEA DIVISIONS for the period 2012-2019. URL: <https://www.teaconnect.org/tea-theme-museum-index> (дата звернення: 12.11.2023)
12. World exhibition catalog. The Reports closed exhibition. 2019. URL: <https://www.vam.ac.uk/exhibitions> (дата звернення: 20.08.2024)

REFERENCES:

1. Vaidaher F. (2005) *Zahal'na muzeolohiya* [General Museology]. Lviv: Litopys, 628 p. (in Ukrainian)
2. Mankovska R. (2019) *Muzeyi yak skladova istoriko-kul'turnoho turizmu* [Museums as a component of historical and cultural tourism]. *Istoriykokul'turnyy turizm: ukrayins'kyy ta svitovyy dosvid* : Zb. materialiv Mizhnar. nauk. konf. (Kiev) (Redkol. : O.P. Reyent, V.P. Kapelyushnyy), Kiev: Foliant, pp. 35–47. (in Ukrainian).
3. Romanukha O. M. (2015) *Rozvytok muzeynoyi spravy yak faktor aktyvizatsiyi mizhnarodnoho turizmu* [Development of museum business as a factor in activating international tourism]. *Svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny* : Mizhnar. konfer. Mykolaiv: MNU, pp. 79-83. (in Ukrainian).
4. Rutynskiy M. Y., Stetsyuk O. V. (2008) *Muzeyeznavstvo: navch. posib.* [Museology]. Kyiv: Znannya, 428 p. (in Ukrainian)
5. Currid-Halkett E. (2009) *The Warhol Economy: How Fashion, Art, and Music Drive New York City*. Princeton: Princeton university press, 258 p.
6. Ferrary S., Gilli M. (2015) *From the museums of objects to the virtual museums: An Opportunity for local tourism development. New Business Opportunities in the Growing E-Tourism Industry*. NY: IGI Global, pp. 255–272.
7. *International Tourism Highlights, 2020 Edition*. 2021. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284422456>. (accessed January 29, 2025)
8. Lewis G. (2021) *Museum: cultural institution*. URL: <https://www.britannica.com/topic/museum-cultural-institution#ref76500> (accessed November 14, 2024)
9. Marc Sklar M. (2018) *Museum Will Remain Open With Phased Gallery Closings*. URL: <https://airandspace.si.edu/newsroom/press-releases/smithsonians-national-air-and-space-museum-begin-seven-year-renovation>. (accessed December 20, 2024)
10. *Institute of museum and library services. Museum Data Files, FY 2019*. URL: https://www.ims.gov/sites/default/files/museum_data_file (accessed January 8, 2025)
11. *Reporting TEA DIVISIONS for the period 2012–2019*. URL: <https://www.teaconnect.org/tea-theme-museum-index> (accessed November 12, 2023)
12. *World exhibition catalog. The Reports closed exhibition*. 2019. URL: <https://www.vam.ac.uk/exhibitions> (accessed August 20, 2024)